

Голові разової спеціалізованої вченої ради
ДФ 20.051.205 Карпатського національного
університету імені Василя Стефаника
доктору історичних наук, професору,
професору кафедри політичних наук
Марчуку Василю Васильовичу

ВІДГУК

**офіційного опонента, доктора політичних наук, професора,
професора кафедри політології та державного управління Чернівецького
національного університету імені Юрія Федьковича Ротар Наталії
Юріївни на дисертаційну роботу Баюрчака Назарія Володимировича на
тему: «Політико-ментальні чинники формування харизми іміджу лідера в
політичному процесі», подану до захисту у спеціалізовану вчену раду
Карпатського національного університету імені Василя Стефаника на
здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 05 Соціальні
та поведінкові науки за спеціальністю 052 Політологія**

Актуальність теми дослідження. Сучасні процеси державотворення, політичні транзити та інституційні реформи в Україні розгортаються у період безпрецедентної історичної турбулентності. Системні безпекові, геополітичні, економічні та соціально-психологічні виклики, що прямо зумовлені повномасштабною збройною агресією російської федерації, випробовують на надзвичайну міцність не лише армію та економіку, але й саму фундаментальну несучу конструкцію публічної влади та державності. У такі екстремальні періоди історії, коли все суспільство перебуває у стані пролонгованого екзистенційного шоку, класичні бюрократичні, раціонально-легальні інститути управління дуже часто виявляються не здатними забезпечити оперативну реакцію та підтримати належний, критично необхідний рівень соціальної згуртованості.

Як закономірний наслідок цих процесів, політичне лідерство та особливо його ірраціональний, емоційний, харизматичний компонент стрімко виходять на перший план політичної сцени. Харизма політика перетворюється на головний, а іноді й безальтернативний інструмент антикризового менеджменту, збереження масової психологічної стійкості та ефективної

консолідації нації перед обличчям тотальної загрози. У цьому глибокому контексті дисертаційне дослідження Н. В. Баюрчака, яке комплексно, на перетині різних наук вивчає природу конструювання харизми лідера крізь призму національно-політичних ментальних чинників та інноваційних цифрових технологій, є винятково актуальним. Сучасна українська політична наука нині гостро потребує не просто описових або публіцистичних характеристик лідерства, а глибокого, структурного і науково обґрунтованого розуміння того, як саме приховані когнітивні очікування, страхи та стародавні архетипи мас взаємодіють із сучасним політичним міфодизайном та інформаційними війнами.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Автору вдалося забезпечити високий рівень достовірності та наукову обґрунтованість отриманих результатів завдяки застосуванню відповідної методологічної бази. Що має комплексний характер Дисертант не обмежився традиційним історико-політичним аналізом чи контент-аналізом текстів, а здійснив інноваційний міждисциплінарний крок: гармонійно синтезував інструментарій класичної макросоціології, аналітичної глибинної психології (зокрема, теорію колективного несвідомого та архетипів К.Г. Юнга) та сучасних неохаризматичних поведінкових теорій політичного лідерства.

Особливо варто відзначити адаптацію та практичне використання автором 20-пунктової психометричної Шкали Конгера-Канунго та положень теорії ефектів Р. Хауса, що були накладені на політичне поле функціонування політичного лідерства. Це методологічне рішення дозволило перевести абстрактну, ірраціональну концепцію харизми у площину чітких, об'єктивно вимірюваних біхевіоральних індикаторів. Шоста перевага — використання психометричних методів. Застосування Шкалу Конгера-Канунго та теорії ефектів Хауса, дозволило Баюрчаку Н. В. кількісно верифікувати поведінкові патерни політиків, що робить його дослідження більш об'єктивним і надійним та є свідченням прагнення автора уникнути суб'єктивності та забезпечити

наукову точність. Зауважимо, що це забезпечується й використанням широкого масиву репрезентативної джерельної бази (248 позицій, з яких 87 іноземними мовами), сукупності емпіричних соціологічних даних та повністю відповідають внутрішній логіці політичного процесу.

Комплексність методології є вагомою перевагою дослідження, адже автор поєднав політологічні, соціологічні, психологічні та комунікаційні підходи. Такий міждисциплінарний синтез дозволяє уникнути однобічності та забезпечує багатовимірний аналіз феномену харизми. Використання різних методів, від психометричних шкал до дискурс-аналізу, робить дослідження переконливим і достовірним. Це свідчить про високий рівень методологічної культури автора.

Перевагою дослідження Баюрчака Н. В. є авторська концептуалізація *цифрової харизми*. Вона показує, як у сучасному світі фізична присутність політика заміщується медійною алгоритмізацією. Це відкриває нові вектори для формування політологічного розуміння політичної комунікації в умовах цифровізації. Автор доводить, що цифрова харизма може мобілізувати суспільство, але водночас має деструктивні наслідки, як-от алгоритмічна поляризація. Такий концепт є новим внеском у політичну науку й заслуговує на високу оцінку. Концептуалізація харизми здійснюється і через введення поняття *харизма іміджу політичного лідера*, що, на нашу думку, є засобом, який розширює дослідницький інструментарій сучасної політичної науки. Це поняття дозволяє поєднати правові, психологічні та комунікативні аспекти лідерства. Воно стає інструментом для аналізу політичних процесів у транзитних суспільствах та має потенціал для практичного застосування.

Незаперечна перевага організації та логіки наукового пошуку Баюрчака Н. В. полягає у глибокому аналізі архетипної матриці українського суспільства. Автор показує, що архетипи Землі-Матері, Степу та Гетьмана визначають специфіку політичної ментальності. Це пояснює, чому український електорат несприйнятливий до диктатури та чому він орієнтується на образи Захисника й Воїна у кризові часи. Такий аналіз

дозволив автору зрозуміти та обґрунтувати глибинні механізми легітимації влади в Україні та концептуалізувати тріаду *імідж - авторитет - харизма*. Автор показує, що імідж є технологічним інтерфейсом, авторитет - правовою віссю, а харизма - внутрішнім генератором мобілізації. Синтез цих елементів забезпечує стійкість політичного діяча. Це нове бачення дозволяє краще зрозуміти механізми політичного впливу та є важливим теоретичним внеском у політологічну традицію дослідження політичного лідерства.

Здійснений прикладний аналіз європейських практик етичного лідерства, дозволив автору довести, що наднаціональне управління в ЄС виключає кризовий вождизм і вимагає прозорості та консенсусу. Це відкриває перспективи для модернізації українського політичного істеблішменту. Погоджуємося з Назарієм Баюрчаком, що засвоєння європейського досвіду здійснення політичного лідерства є необхідним для інтеграції України, відтак потребує більш системного вивчення та інтеграції в політичні практики українського політикуму.

Наукова новизна отриманих результатів. Наукова новизна дисертації є комплексною, беззаперечною і не викликає жодних сумнівів, адже полягає у системному розкритті фазової динаміки політичної харизми в екстремальних умовах відкритого конфлікту. Безперечним концептуальним здобутком автора є політологічне обґрунтування проблеми *рутинізації харизми* під час дії воєнного стану в перехідних суспільствах. Дисертант переконливо доводить, що об'єктивний, незворотний процес вигорання первинного емоційного піднесення мас неминуче веде до небезпечного структурного інституційного дисбалансу в державі: катастрофічного падіння рівня довіри до урядових структур та парламенту на тлі збереження сакралізованої, абсолютної довіри до інститутів ЗСУ та волонтерського сектору.

Інноваційним є також опис механізму миттєвої активації архетипу Воїна-Захисника у колективному несвідомому під впливом безпекового шоку початку 2022 р. та відмови керівництва від бюрократичного протоколу. Крім того, вперше концептуалізовано синергетичну взаємодію стародавніх

архетипів із новітньою цифровою інфраструктурою у вигляді концепту цифрової харизми. Уточнено зміст та функціональність тріади імідж лідера - авторитет - харизма, що дає новий поштовх розвитку політичної термінології.

Теоретичне та практичне значення результатів і висновків дисертації.

Теоретичне значення результатів дослідження Н. В. Баюрчака полягає у суттєвому збагаченні концептуального апарату сучасної політичної науки, політичної психології, транзитологічної парадигми та теорії масових комунікацій. Проведене дослідження розширює наукове розуміння меж та можливостей політичної харизми в умовах екзистенційних загроз. Доповнено теорію легітимації влади через теоретичне доведення, що харизма в українському контексті не може еволюціонувати в сталий авторитаризм завдяки дії стійкого ментального імунітету, що базується на історичному архетипі делегованих повноважень Гетьмана та егалітаризму суспільства.

Крім того, дисертантом глибоко теоретично осмислені параметри наднаціонального етичного лідерства, що є концептуально важливим для розуміння політичних, управлінських та ціннісних передумов успішної європейської інтеграції України. Теоретична база дослідження формує нові підходи до аналізу комунікативної поведінки еліт в епоху алгоритмічної поляризації, розкриваючи деструктивну сутність імітаційної політичної участі.

Практичний вимір дисертаційної роботи характеризується її чіткою спрямованістю на розв'язання реальних, нагальних проблем державного управління та політичної комунікації. Змодельовані автором матриці використання національних архетипів та міфологем є готовим, ефективним дослідницьким та практичним інструментарієм для суб'єктів владних повноважень при формуванні стратегій національного спротиву, соціальної згуртованості та оптимізації кризових повідомлень.

Результати крос-культурного аналізу можуть бути застосовані дипломатичним корпусом для просування інтересів України в європейському публічному просторі з використанням інструментів soft power. Використання адаптованого біхевіорального інструментарію (Шкали Конгера-Канунго)

відкриває нові можливості для PR-агенцій та політичних штабів політичних партій щодо об'єктивного вимірювання прихованих емоційних параметрів політика під час виборчих кампаній. Виявлені механізми маніпуляцій у соціальних мережах становлять високу практичну цінність для розробки державних методик інформаційної гігієни громадянського суспільства.

Повнота викладу основних положень дисертації в опублікованих працях.

Повнота відображення наукових результатів дисертації у відкритому академічному просторі не викликає жодних зауважень і цілком задовольняє найвищі актуальні вимоги Міністерства освіти і науки України. Увесь фактаж, методологічні побудови, емпіричні метрики та концептуальні висновки, які здобувач виносить на публічний захист, знайшли своє розгорнуте відображення у 13 наукових працях.

Здобувач є одноосібним автором переважної більшості публікацій, що переконливо підкреслює високий ступінь його наукової зрілості та самостійності. Опублікування 6 фахових статей у визнаних виданнях категорії «Б» України забезпечило належний високий рівень проходження науково-експертної оцінки матеріалів (peer-review). Матеріали та висновки щодо методології дослідження харизматичного лідерства, особливостей конструювання образу та ірраціональності влади були оприлюднені та успішно обговорені на 5 міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях протягом 2023-2025 років.

Дотримання вимог академічної доброчесності. Аналіз змісту дисертаційної роботи, структури викладення матеріалу, посилань на використані джерела, а також опублікованих праць здобувача дає підстави стверджувати, що Н. В. Баюрчак дотримався вимог академічної доброчесності, визначених чинним законодавством України та нормативно-правовими актами у сфері вищої освіти і науки. Використовуючи ідеї, розробки, твердження, емпіричні дані та результати досліджень інших науковців, Н. В. Баюрчак здійснює посилання на відповідні джерела. У дисертації не виявлено фактів порушення авторського права, недоброчесного запозичення результатів інших

дослідників чи некоректного використання джерел. Усі положення, цитати й аналітичні позиції, запозичені з наукової літератури, коректно оформлено з посиланням на відповідні джерела. Виклад наукового матеріалу є самостійним, аргументованим і відповідає етичним стандартам наукової комунікації.

Зауваження та дискусійні положення щодо змісту дисертації. При загальній високій оцінці дисертації, вважаємо за необхідне висловити низку зауважень та питань дискусійного характеру, які можуть стати предметом обговорення під час захисту:

По-перше, аналізуючи електоральні процеси, механізми масової мобілізації та проблеми формування партійного лідерства в Україні (розділ 3), автор справедливо та обґрунтовано критикує вітчизняний феномен політичного вождизму, який гальмує демократичний розвиток. Проте в роботі, на наш погляд, дещо звужено та недооцінено визначальну роль великих фінансово-промислових груп (олігархату) та жорстко підконтрольних їм гігантських телевізійних медіахолдингів. Саме вони виступали головними інституційними архітекторами та спонсорами *штучної медійної харизми* партійних лідерів у довоєнний період. Оцінка впливу капіталу на процеси харизматизації значно посилила б інституційний вимір дослідження.

По-друге, дисертант досить категорично доводить тезу про абсолютну історичну несприйнятливість українського суспільства до авторитаризму чи диктатури через генетичну дію вічевого архетипу контрольованого народом Гетьмана та глибокий егалітаризм. Однак, ідеалізуючи цей історичний конструкт, автор оминає його тіньовий, деструктивний бік. Варто було б чіткіше і критичніше вказати на те, що надмірна орієнтація електорату на емоційний «кордоцентризм» (оцінка лідера за ознаками *щирості, близькості до народу, а не фаховості*) створює надзвичайно сприятливий живильний ґрунт для постійної появи радикального емоційного популізму. Цей популізм, який маскується під владу народу, часто загрожує системній інституційній стабільності демократії не менше, ніж класичний авторитаризм.

По-третє, у роботі блискуче та із залученням переконливої соціологічної бази проаналізовано фазову динаміку падіння довіри до цивільного уряду в процесі неминучої *рутинізації харизми* воєнного часу. Однак для завершеності макрополітичного аналізу було б дуже цікаво почути аргументовану позицію дисертанта під час захисту щодо того, якими саме мають бути інституційні шляхи збереження політичної суб'єктності та реальних контрольних функцій законодавчої гілки влади (парламенту) в умовах тотального інформаційного та владного домінування харизми виконавчої влади (інституту Президентства) під час триваючої російсько-української війни.

По-четверте, описуючи процеси алгоритмічної віртуалізації та створення *цифрової харизми*, автор зосереджується переважно на технологіях впливу. Проте чи досліджував дисертант межі цифрової харизми? Де настає той поріг інформаційного перенасичення, коли віртуальна присутність лідера починає працювати проти нього, викликаючи у суспільства відторгнення та апатію замість мобілізації?

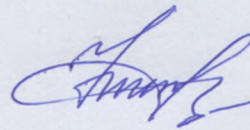
Загальний висновок. Висловлені дискусійні зауваження та міркування мають виключно робочий, конструктивний характер, вони жодною мірою не впливають на загальну високу позитивну оцінку виконаної роботи, її беззаперечну наукову новизну та прикладну значущість.

За рівнем розв'язання поставлених завдань, науково-теоретичною зрілістю, обґрунтованістю висновків, науковою новизною та високою практичною значущістю дисертація Баюрчака Назарія Володимировича, подана на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 052 «Політологія» та виконана на тему «Політико-ментальні чинники формування харизми іміджу лідера в політичному процесі» є самостійним, завершеним науковим дослідженням, яке характеризується актуальністю, науковою новизною, має теоретичне та практичне значення, що відображено в наукових публікаціях автора. Кваліфікаційна наукова праця відповідає вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про

присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 р. (зі змінами, внесеними згідно з Постановами Кабінету Міністрів України № 341 від 21.03.2022 р., №502 від 19.05.2023 р., № 507 від 03.03.2024 р.), «Вимогам до оформлення дисертації», затвердженими Наказом МОН України від 12.01.2017 р. № 40 (зі змінами, внесеними згідно з Наказом МОН України від 31.05.2019 р. № 759), тому її автор Баюрчак Назарій Володимирович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії в галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» за спеціальністю 052 «Політологія».

Офіційний опонент:

доктор політичних наук, професор,
професор кафедри політології
та державного управління
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича

Наталія РОТАР

